

УДК: 130.2+130.3
DOI: 10.17721/sophia.2022.20.11

О. В. Примак, магістр
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна
ORCID: 0000-0002-2935-7703
e-mail: ukrainian@yahoo.com

ОСОБЛИВОСТІ РЕЛІГІЙНОГО ТЛУМАЧЕННЯ КОНЦЕПТУ "АБСОЛЮТ" У РОБОТІ Я. Е. ГОЛОСОВКЕРА "ІМАГІНАТИВНИЙ АБСОЛЮТ"

Розглянуто особливості філософського осмислення та дефініції поняття "абсолют" у творчості перекладача та філософа українського походження Я. Е. Голосовкера. Здійснено послідовний аналіз оригінальної теорії творчості російського дослідника та місця у ній терміна "імагінативний абсолют". Теорію творчості розглянуто як унікальний філософський конструкт, що відзначається синтезом культурологічних, естетичних та гносеологічних орієнтацій автора. Імагінативний абсолют постає людським генієм, інстинктом, який дає основу існування культури, лишаючись на межі людського-мирського та ідеального-ціннісного. Окрему увагу зосереджено на дослідженні релігійного характеру абсолюту в поглядах Я. Е. Голосовкера. Зокрема, наведено обґрунтоване припущення щодо нерелігійності семантики концепту "абсолют". Також розкрито погляди та ставлення до релігії самого Я. Е. Голосовкера.

Ключові слова: імагінативний абсолют, абсолют, Я. Голосовкер, теорія творчості.

Сучасне поле наукових досліджень пропонує відкрити та толерантну систему до нових тлумачень найрізноманітніших феноменів. Релігієзнавство як частина такого поля не лише продовжує активно збагачувати свій теоретичний апарат, але і потребує кращого осмислення та термінологічної визначеності. Поняття "абсолют" є саме тим випадком, коли тлумачення відкрите до більш змістовного наповнення. Цей термін досі залишається у межах відкритої термінологічної дискусії щодо а) його смислового наповнення, б) можливості самостійного існування у межах абстрактного конструкту та в) щодо методів та підходів його можливого наукового тлумачення.

Імагінативна теорія визначного перекладача, філософа та письменника українського походження Якова Еммануїловича Голосовкера¹ (1890–1967) мало досліджена у вітчизняній літературі і потребує свого ширшого та більш ґрунтовного аналізу. Зокрема, ця теорія пропонує неповторне та оригінальне осмислення творчості, де поняття "абсолюту" посідає передове місце за значущістю та рівнем конотаційного розкриття. Складність осмислення поняття пояснюється перекриванням релігійного та нерелігійного характеру його семантичного наповнення. Відтак, є потреба у проясненні рис терміна і з'ясуванні питання, "Чи є абсолют Голосовкера релігійним у решті-решт?"

Об'єктом розвідки стало поняття Імагінативного абсолюту у філософській праці Я. Голосовкера під назвою "Імагінативний абсолют". За **предмет дослідження** було взято релігійний характер Імагінативного абсолюту в теорії імагінації Я. Голосовкера у роботі "Імагінативний абсолют". **Мета статті** – здійснити послідовний аналіз особливостей релігійного тлумачення концепту "Абсолют" у творі Я. Голосовкера "Імагінативний абсолют".

Під час аналізу значної кількості літератури було виявлено, що тему не дуже добре опрацьовано. У вітчизняній науковій думці філософські погляди Я. Голосовкера не мають широкого висвітлення та аналізу, крім окремих згадок, зокрема у виданнях, енциклопедичних статтях тощо. Виняток становить Російська Федерація, де проблематикою займалися М. В. Сбойчикова [11] та О. Г. Арапов [4].

¹ Голосовкер народився у м. Києві та тут же закінчив історико-філологічний факультет Імператорського університету св. Володимира (нині Київський національний університет ім. Тараса Шевченка).

Поняття абсолюту (від лат. *absolutus* – безумовний, закінчений, цілісний; досконалий; незалежний, самостійний; незв'язаний, вільний; необмежений, безумовний) [7, с. 3; 8, с. 11; 10] є одним з найбільш неоднозначних та своєрідних концептів філософської та релігієзнавчих думок. Складність витлумачення та аргументованість використання (якщо взагалі в деяких випадках можливо про неї говорити) пов'язані з багатоплановістю абсолюту, котрий може виступати як у контексті конфесійно незаангажованих розвідок, так і мати конкретно виражений релігійний характер, при цьому ускладнюючись персональним баченням та усвідомленням мислителя.

Джеймс Аплард, доцент філософії державного університету Алабами, надає у Кембріджському філософському словнику досить коротке визначення абсолюту як "терміна, що використовується ідеалістами задля описання незалежної реальності, всі речі якої є вираженням" [3, с. 3]. Автор вдається до тлумачення абсолюту як прикметника в теорії Канта, де прикметник постає з метою розкриття характеру того, що є безпідставно обґрунтованим. На думку доцента, таке вживання значним чином зумовлене пошуком філософією Канта "абсолютних основ чистої причини", котрі практично мали необґрунтовано утверджуватися задля існування моралі [7].

Оксфордський словник філософських термінів подає тлумачення терміна "абсолют" у контексті філософської доктрини абсолютного ідеалізму. У словнику наголошують, що ця філософська система стала інтелектуальним "нащадком" кількох інших, зокрема:

- системи Парменіда;
- уявлення в теологічній традиції щодо необумовленого та незмінного необхідного буття, відповідального за умовний постійного змінний світ;
- переконання Спінози, що існує тільки один світ з характеристиками фактів та речей, з одного боку, та ідеями, з іншого;
- трансцендентального ідеалізму Канта;
- появою діяльності та волі як основних детермінант історії [1, с. 2].

Помітним є аналіз впливу та різних історично-філософських контекстів використання терміна, а отже – показ різних обумовлених понятійних рішень, при цьому саме поняття не виводиться до рівня чистої абстракції, а отже – суто наукового терміна. Окрім впливів на традицію розгляду та тлумачення, словник наводить коротку історію використання безпосередньо

самого терміна з іменами Шеллінга, Фіхте, Гегеля, Бредлі, Рассела та Мура¹.

У "Новій філософській енциклопедії", за редакцією академіків Російської академії наук Стюпіна, Гусейнова та докторів Семігіна та Огурцова 2010 року видання, є низка думок щодо неможливості осягнення абсолюту та його визначення, зокрема в контексті вченого незнання Миколи Кузанського та поглядів на абсолют С. Л. Франка. Зокрема, осягнення абсолюту можливе шляхом усвідомлення його неосягнення, у визнанні його необмеженості [3, с. 12]. Тобто, закріплюючи його в окремі терміни, ми лишаємо його самої смислової наповненості, самої семантики. Помітним є і прагнення авторського колективу до зображення варіативності поняття "абсолют" попри вже дане визначення.

У вітчизняній науковій думці, наприклад, у "Релігієзнавчому словнику" за редакцією А. Колодного та Б. Лобовика 1996 року видання, є коротка стаття, присвячена абсолюту. Відповідно до викладу, абсолют – "філософський термін для позначення незмінного, безкінечного, досконалого, незалежного від будь-яких предметів, відношень і умов суб'єкта, який є самодостатнім, містить все існуюче в собі й творить його" [9, с. 7]. Також подається думка, що для релігійних тлумачень абсолют постає *Богом*. "В онтології абсолют мислиться як принцип, протилежний усьому відносному й умовному; як принцип, вільний від будь-яких визначень предметів і явищ матеріального світу. У гносеологічних концепціях поняття абсолюту означає таке знання, істинність якого незалежна від часу, простору і приватних думок", – заключає О. С. Сарапін – автор статті [3]. Ідентичне визначення подає й Українська Релігієзнавча Енциклопедія [10]. Є очевидним прагнення вивести поняття на більш широкий та відповідно обумовлений теоретичний рівень, надавши поняттю "абсолют" хоч якогось загального характеру та універсальних, теоретично охоплюваних домінант.

У контексті останнього визначення є цікавою позиція щодо абсолюту у Стенфордському філософському словнику, де абсолюту не присвячено окремо жодної статті. Саме поняття (здебільшого у прикметниковій формі) згадується, що логічно, у статті "Абсолютний ідеалізм". Оригінальним є те, що про абсолют як суб'єкт згадують у контексті поглядів Джосая Ройса (1855–1916) та Томаса Хіла Гріна (1836–1882). Автори статті говорять про різні рівні функціонування абсолютного ідеалізму: гносеологічний, онтологічний та епістемологічний. Надіндивідуальний розум мислителів не обожнюється з Богом, але відіграє таку ж роль. У цьому разі відбувається об'єднання гносеологічного та онтологічного ідеалізму, що слугує основою морального ідеалізму, котрий ґрунтується на необхідності, яка лежить в основі перебування спільності індивідуальних людських "я" в більш великій самості, котру Ройс називає Абсолют [2]. У такому висвітленні проблеми можна припустити, що, з погляду авторів енциклопедії, окрема стаття абсолюту є теоретично невизначеною, оскільки її існування необхідно обумовлене різними тлумаченнями.

З одного боку, визначення поняття абсолюту у філософській думці прямо обумовлене його теоретичним становищем як вихідної категорії для такої філософської системи, як ідеалізм, а якщо в більш детальній розробці, то – абсолютного ідеалізму. Загалом для ідеалізму характерним є витлумачення абсолюту як духовного першопочатку всього сущого, що мислиться як щось єдине, всезагальне, досконале, безначальне і безкінеч-

не, яке надає сенсу людському життю ("гранична основа" людського буття) та протиставляється всьому відносному і обумовленому буттю [2; 7, с.3].

З іншого боку, поняття "абсолют" є радше симптоматичним, обумовленим часом, тобто теоретично локалізованим в окремому розгляді. Така особливість пов'язана з неможливістю обґрунтовано вивести поняття до узагальненого терміна. У цьому разі ми полемізуємо та відзначаємо, що вище наведені нами визначення поняття абсолюту, що подаються у словниках філософських та релігієзнавчих термінів, у кожного мислителя набувають своїх непересічних конотацій, тому саме поняття має радше характер символічний². Крім того, на думку багатьох дослідників, ще до введення конкретного використання цього терміна, його семантичне наповнення окреслювало (і продовжує це робити) такі поняття, як "Нус", "Єдине", "Першодвигун", "Буття", "Бог", "Матерія", "Абсолютна ідея", "Брахман" [7; 8].

У сучасній гуманітарній науці абсолют виступає як символ єдності та нескінченності буття. При цьому в науковій думці поняття абсолюту не тотожне з жодним історичним тлумаченням Гегеля або Шеллінга у їх класичному варіанті. Абсолют постає радше концептом, відповідно до окремо взятих, історично варіативних, висвітлених тим чи іншим мислителем сенсів та ознак якогось можна здійснити аналіз абсолюту іншого мислителя.

Ураховуючи вище сказане, абсолют, з погляду теоретичного виміру, постає як схема та певний теоретичний скелет, який може обростати найрізноманітнішими наповненнями. Аргументуємо ми цією тезою і відсутність більш детального висвітлення того, як виявляється абсолют у того чи іншого дослідника, взаємовпливів різних осмислень проявлень, оскільки таке тлумачення є актуальним лише в межах теорії самого дослідника – воно не є універсальним.

Таким чином, доходимо висновку, що поняття "абсолют", як і більшість філософських термінів, є схематичним схоплюванням загальних рис багатьох поглядів на природу, в нашому випадку – певної духовної єдності, першопочатку. Тобто доволі теоретично доцільною постає відмова в нашому подальшому дослідженні від прив'язки до сучасного наукового осмислення поняття "абсолют" або інших історичних форм, оскільки вони виявляють свою пізнавальну дієздатність лише в межах окремої теорії.

Абсолют у вже визначеному нами вище терміні постає водночас чимось надприродним і таким, що не відокремлює себе від природи (тобто є іманентним), і може себе проявляти в окремих філософських теоріях як ідея, дух, принцип або інстинкт. При цьому він може як володіти релігійним характером, так і ні, тобто він може не бути релігійним абсолютотом. Останнім поняттям³ ми розмежували нерелігійну (філософський, етичний, естетичний тощо) та релігійну форми абсолюту. Проте нас не цікавить те, чи можемо ми говорити про окремі види надприродного в різних релігіях як про різні інтерпретації абсолюту. Більш актуальними постають умови визнання того чи іншого абсолюту у філософській (етичній, естетичній тощо) доктрині як такого, що наділений релігійним характером, тобто такого, що істинно проявляє себе як релігійний абсолют. Проте послідовному розв'язанню цієї проблеми заважає відсутність чітко виражених методо-

¹ На поглядах деяких ми зупинимось далі більш детально.

² У цьому разі ми не говоримо про природу або суть абсолюту, проте звертаємося до лінгвістичних конотацій та словесного вираження.

³ Мається на увазі релігійний абсолют.

логічних та теоретичних аспектів, які з наукового погляду могли б створити теоретичну основу дослідження, де до останньої мають належати методи, критерії та підходи у визначенні релігійності, наявність чіткого поняття самої релігії, її визначальної риси, принципи щодо градації різних типів та форм релігійності тощо.

Визначення тієї чи іншої системи поглядів як релігійної або в деяких випадках квазірелігійної (це одна ускладнююча деталь) виходить на рівень відкритої теоретичної дискусії. *По-перше*, ми не можемо в повному обсязі дослідити цю проблему не лише через те, що вона не входить до об'єкта нашого дослідження, але і, очевидно, неможливості на цьому етапі розвитку філософії та релігієзнавства дати однозначні відповіді та більш-менш універсальні варіанти вирішення таких запитів. *По-друге*, повторно наголошуємо на тому, що будь-яка система вірувань та поглядів є своєрідною та нездатною до узагальнювальних порівнянь.

Отже, надалі ми намагатимемось виводити релігійність характеру абсолюту у теорії Голосовкера у його власних межах та термінах осмислення, без прив'язки до незалежного, зовнішнього критерію.

Робота над теорією імагінації була ключовою для філософських (а в дечому і персонально екзистенційних) пошуків Голосовкера. Основний виклад поглядів на цю теорію можна знайти у праці мислителя під назвою "Імагінативний абсолюту"¹ (уперше частково вийшла друком в 1987 р. у збірнику під назвою "Логіка міфу"). Однак мусимо зазначити, що імпліцитно ідеї імагінативної теорії виступають і в "Логіці міфу" (була видана разом з "Імагінативним абсолютом" у 1987 р.) – іншій, не менш важливій розвідці Голосовкера, проте в цьому разі ідеї проявляють себе більше як прикладні доктринальні принципи та методи мислителя.

Твір "Імагінативний абсолюту" розгортається у межах власної імагінативної логіки, що робить її замкненою на собі, тобто – від сторонніх, уже наявних тлумачень², якщо ми хочемо висвітлити та зберегти ті смисли, які закладались самим філософом. Тут можна навести риторичне запитання Голосовкера: "І хіба мій твір не виступає зараз перед вами як нове досягнення Імагінативного Розуму, що розкриває сенс істини як мистецтва філософської думки?" [6, с. 197]. Дуже ризикованим є втручання і суворою науковою критикою, оскільки теорію як таку, і саму працю "Імагінативний абсолюту" потрібно сприймати як специфічний витвір під час взаємодії філософських та творчих пошуків, але ні в якому разі не сприймати як художню вигадку або суто суб'єктивний погляд на речі. Виклад Голосовкера володіє внутрішньою логікою, якою не варто нехтувати.

Голосовкер досить послідовно та чітко випишує той сенс, який вкладає у поняття "абсолюту": "Поняття "абсолюту" тут – замітник сенсу "безсмертя", є його симво-

¹ З іншого боку, маємо наголосити на тому, що значна кількість робіт Голосовкера, його коментарів, інтерв'ю тощо лишаються в приватних архівах, здебільшого його племінника С. О. Шмідта (1922-2013). Так, потрібно наголосити на тому, що дана розвідка поглядів на абсолюту Голосовкером робиться у контексті того семантичного наповнення, яке надається у праці "Імагінативний абсолюту". До того ж ми маємо враховувати, що перший варіант тексту був спалений без відома автора, а тому робота потім ще переписувалась та повторно, ми підозрюємо опрацьовувалась. У такому випадку, ми цілком допускаємо оприлюднення у майбутньому або ж віднаходження інших робіт російського мислителя, котрі можуть цілком змінити риторичну та тлумачення поглядів філософа, відкрити нові дискусії.

² При цьому ця замкненість не релігійного характеру, проте формально-логічного відносно викладу ідей у теорії.

лом. Тут сенс біологічного, життєвого безсмертя перевтілюється у сенс безсмертя культурного, символічного. Тут "безсмертя природи" перевтілюється у "безсмертя культури" [6, с. 45].

Також поняття "абсолюту" постає у філософа двоюко: з одного боку, як "абсолюту" – "духовний стимул у мені", з іншого, як "Абсолюту" – "голос культури, як сенс культури і як ціль культури". Тобто Абсолюту стає багатоплановим і, як пише Голосовкер, він є "невизначеним та безкінечним за своїм змістом та плодючістю". Абсолюту – сама повнота, тобто, за визначенням самого автора, "плерома творчості". Абсолюту може розумітися лише так, як розуміється вислів "бути вірним собі до кінця", при цьому кінець є виключно біологічним, він може мислитися лише як досягнення всього³, як втілення своєї ідеї [6].

Імагінативним же абсолюту називається у силу того, що проявляється він через свою діяльність шляхом імагінації – уяви⁴. При цьому поняття "ІА", "абсолюту", "дух" висвітлюють один і той самий культурний інстинкт. Важливим є і те, що сам філософ усвідомлював небезпеку слова "Абсолюту" та всі непорозуміння, які воно може породити [6, с. 95]. Проте завданням обґрунтування теорії імагінації він водночас намагається "вирвати у нього його таємницю, таємницю слова і таємницю філософського і просто людського "ідеалізму"⁵ та взяти саме цей термін "Абсолюту" і поєднати його з його антитепою – з "інстинктом", котрий виявився його сутністю: абсолюту, як вищий інстинкт" [6, с. 95].

При цьому поняття ще є і символом в умовах більш лінгвістичного вираження. Нам видається це дуже тонким та цікавим ходом. Тобто саме використання терміна є символом і не може претендувати на субстанційні існування і постає у розрізі лише символічному і найменуванню.

У попередніх абзацах ми навели цитату щодо того, у яких розрізах постає *поняття* "абсолюту" (далі – поняття), де Голосовкер пише про Абсолюту (з великої літери) як "голос культури" та абсолюту (з маленької літери) як духовний стимул у людині. Там, де йдеться про практичне втілення та спонукання абсолюту, тобто про його безпосередню проявленість та вираження у природно-світі, Голосовкер використовує **малу літеру**. При цьому у випадках використання **великої** проследжується тяжіння до створення певного символічного світу, до певної метафізичної духовної тотальності, яка водночас позбавлена будь-яких рис метафізичності.

Отже, чи можемо ми підтвердити, що для Голосовкера існує окремий світ абсолютичних ідей, ідеалів, тобто світ Самого Абсолюту, котрий проявляє своє існування через символи у природі? Наразі нам варто спробувати прояснити ще одну специфіку діалектичної природи та логіки розгортання ІА в кількох взаємозалежних положеннях:

1. Абсолюту як світ невітлених ідей, суть чистих, невимовних, нередукованих абстракцій (далі "Абсолюту")

³ У найширшому сенсі.

⁴ При цьому ми пам'ятаємо, що без уяви не можливе людське пізнання та осмислення, а ще більше істинне – буття речей. Зокрема, Голосовкер пише: "«Споглядати» для істинної філософії означає «уявляти». Філософське споглядання є пізнавальний досвід уяви, який незнищено перекоується та засуджується віками" [там само, с. 60].

⁵ Голосовкер у цих рядках просить звернути увагу на використання лапок для слова "ідеалізм".

не може існувати як річ-у-собі, як незалежний світ, подібно до світу ідей Платона¹.

2. "Абсолют" (об'єктивний рівень) як голос культури може існувати (здійснювати власне буття) тільки за рахунок актуалізації "абсолюту" (субстанціальний вимір) як спонукання людини до культури (перший етап) та утвердження створених самою ж людиною абстракцій (які до того ж утворюються за рахунок імагінації (творчого осягнення, пізнання)) у культурімагінаціях, символах, витворах мистецтва, поглядах, думках та поняттях (другий етап).

3. Тобто за рахунок наявності в людського розуму (рос. *разума*) спонукання до культурного творення, а отже, величезного пізнавального потенціалу до самоосмислення та пошуку, можливе буття "Абсолюту" як інстинкту, можлива його актуалізація.

4. Отже, "абсолют" та "Абсолют" мають спільну природу і взаємообумовлене розгортання та буття. Голосовкер досить влучно говорить про неможливе визначення абсолюту, оскільки він є нескінченним. Таким чином, у самому розгортанні абсолюту та його природі не існує дуальності "Абсолюту" та "абсолюту", їх розділення є лише символічним вираженням діалектичності природи абсолюту як суцільного інтелектуальним схоплюванням.

Таким чином, ІА не може існувати окремо як метафізичний світ ідеальних ідей. Він проявляє себе і як інстинкт, і як дух одночасно, тобто його буття неможливе за межами природи. Такий принцип, будучи ключовим для розгортання діалектичної логіки, називається "постійністю-у-зміні".

Ураховуючи сказане вище, ми можемо наголосити на тому, що ІА **не** є однією з форм надприродного: він є конкретно природним, за викладом самого російського філософа. Абсолют у жодному разі не належить до метафізичного світу і не може там провадити своє буття.

На перший погляд здається, якщо враховувати попередній виклад, що ІА є надбанням суто людським, а отже – у перспективі зведеним до цілком природних процесів людського мозку, психіки загалом, якщо ми станемо на засадах фізикалізму. Голосовкер інтуїтивно відчуває, що зведення ІА до окремих психологічно-фізіологічних процесів, а точніше, до почуттів та емоцій є правильним напрямом руху. Проте він не виключає високої позиції натхнення, котре допомагає вийти за межі такого обмеженого бачення абсолюту.

Важливо, що ІА, прагнучи до ідеалу, за допомогою імагінативного розуму нашої уяви створює втілення цього ідеалу у культурімагінаціях², але при цьому і сам є ідеалом. Культура для автора є досконалою, вічною, постає суть ідеалом. При цьому культура є безсмертям [5, с. 18]. Однак ідеал культури не має сакрального характеру, оскільки проявляє себе лише у вимірі профанного, не відокремлюючи себе від нього. ІА – голос культури, він її втілення і кінцева ціль.

Однозначно Голосовкер не прагнув сакралізувати ні кінцеві форми, ні вознести людський розум: "(...) *я роблю розум більш земним*, ніж його роблять ті, хто нав'язує йому суцільно ідеалістичний характер і високо оцінює тільки його формально-логічні і математичні функції. Навпаки, я повертаю розум землі, оскільки повертаю розуму його істинну сутність, його міць інстинктивного пізнання (...)" [6, 134].

Щоб більше впевнитись у зазначеному, варто сказати про поняття бога та релігії у теорії Голосовкера. З погляду філософа, релігія, «назвавши дух словом "бог"», "відокремила бога від людини та змирила ним людину" [6, с. 45]. При цьому у вищих своїх проявах вона водночас пробуджувала в людині людяність, котру російський мислитель називає "притаманним людині "духом" – його вищим інстинктом" [6]. Але релігія здіймала гоніння на дух. Цікаво, що релігійні вчення стоять у філософа в одному ряді з досконалістю художнього творіння, науковою істиною. Тобто релігійні уявлення чи вчення не мають особливого, власного, трансцендентного характеру – вони суть символи втілення ІА, іпостасі його постійності [с. 47, с. 49].

"Бог – це синтез абсолютних цінностей – релігійних, символ ІА, що стоїть³ поза будь-якими позитивними чи негативними оцінками. Бога можна прийняти або відринути. Усі епітети "бога" – лише орнаментация його символу. Вони виражають собою сам ІА. Він⁴ розпадається, щоб одягнути своїм одягом бога. Бог – це не відокремлений розум – людина, як вважав Фейєрбах, з точки зору *ratio*" – пише Я. Голосовкер [6].

Указує філософ і на негативні корені релігії: "страх перед невідомим, передусім перед смертю, розбудивши фантазію, спонукав створити її ілюзорні світи: світ богів, демонів, духів, душ і викликати їх у життя як реальні позитивні сили без всілякого *наче*. Той самий жах перед невідомим – але не тільки він, – породив бажання постійності, устою, незламності, тобто вічності та безсмертя. Таким чином виникли елізівум тіней, острова Блаженства, золотий вік, рай тощо. Так почав проявляти себе вищий інстинкт культури" [6, с. 63].

На думку російського мислителя, створення релігійної картини світу, у свою чергу, було спровоковано потребою у відповіді на запитання про походження думки, при цьому не зазнаючи загибелі від жаху незнання [6, с. 66]. У решті-решт Голосовкер зазначає, що релігія пішла від джерела необхідних помилок та оман-ілюзій для порятунку свідомості від жаху невідомого.

Таким чином, для мислителя поняття релігійного є хибою, фантазійним викривленням, котре не має нічого спільного з уявою як вищою пізнавальною здібністю сили розуму. Окрім того, "духовне" (в розумінні "метафізичне") та "матеріальне" є для Голосовкера лише формами вираження інтуїції, тобто їх протиставлення зникає у процесі творчої діяльності розуму. Для автора такий поділ просто не є очевидним, а отже – необхідним.

Голосовкер переконаний, що звеличення людського генія стає можливим виключно за рахунок віднаходження значної мужності та активізації уяви, творчості, розуму. Тобто тільки в умовах цілісності, в абсолюті, можливе утвердження людського прагнення до символічного безсмертя, до ідеалу, до культури, зокрема до її вищого інстинкту – ІА. Людина в теорії Голосовкера – це мислячий творчо суб'єкт, але не божество. Помітним є прагнення автора знайти опору в людському дусі, звеличити його та показати його велич. Тобто повернути відчужені метафізичному світу здібності людини, котрих вона сама себе позбавила⁵.

Ми не зовсім погоджуємося з позицією, згідно з якою за своїми атрибутами, роллю та місцем, "богом" у теорії Голосовкера можна назвати розум, оскільки він не належить до світу сакрального, метафізичного. Розум для Голосовкера необхідно профанний, земний, людський.

¹ Хоча ми вже зазначали, що Голосовкер критикував хибний виклад Аристотелем світу ідей Платона, котрий зовсім не був метафізичним, субстанціональним.

² Релігія, наука, філософія, мораль, мистецтво

³ Мається на увазі символ.

⁴ Імагінативний абсолют.

⁵ Зокрема ми вже наводили уривок з посиланням Голосовкера на Фейєрбаха (див. с.13).

У такому разі, можливо, людина тоді сама є "богом"? Підтвердження такої тези ми очевидно не знаходимо. Філософ не пише про людину як вищу персону, він не ідеалізує її та не звеличує.

Отже, здійснивши аналіз значної кількості ідей щодо ІА та низки інших важливих концептів теорії імагінації щодо можливої наявності в них релігійного характеру, ми можемо зробити такі **висновки**:

1. Теорія імагінації не намагається претендувати на рівень релігійної доктрини і навіть без наміру автора такою не є.

2. Очевидним із самої роботи є негативна оцінка релігії як фантазійного, але все ж культурного феномену, який має корінням людський страх, проте не над-природне походження чи одкровення.

3. Голосовкер досить активно наголошує на **виведенні** ключових імагінативних процесів та субстанцій зі сфери метафізичного. Їх істинне існування та здійснення можливе лише в межах земних, природних. Таким чином, ІА Голосовкера **не може мати релігійного характеру**, оскільки це суперечить можливості здійснення цілісності імагінативної теорії та її практичного спрямування. Однак не є правильним зведення ІА і до суто психоемоційного людського феномену або рефлексу. Не можна заперечувати **межового характеру** ІА, котрий перебуває у діалектичній взаємодії з інтуїтивним, ідеальним, як його розумів сам автор.

Список використаних джерел

1. Blackburn S. The Oxford Dictionary of Philosophy. Oxford : Oxford University Press, 2016. 540 с.
2. Idealism / Guyer, Rolf-Peter, Paul, Horstmann // The Stanford Encyclopedia of Philosophy. 2018. URL: <https://plato.stanford.edu/entries/idealism/#FatIdeTweCen>.
3. The Cambridge Dictionary of Philosophy / Edited by Robert Audi. Cambridge : Cambridge University Press, 2015. 1161 с..
4. Аралов О. "Имагинативная философия" Я. Голосовкера и "Имагинативная метафизика" г. Башляра: две модели философии воображения // Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Философия. 2017. Vol. 21. № 2. P. 158-165.
5. Голосовкер Я. Э. Засекреченный секрет: философская проза. Томск : Водолей, 1998. 224 с.
6. Голосовкер Я. Э. Имагинативный абсолют. Москва : Академический Проект, 2012. 318 с. (Философские технологии).

Olha Prymak, master's degree

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

RELIGIOUS INTERPRETATION' PECULIARITIES OF THE "ABSOLUTE" CONCEPT IN THE WORK OF E. GOLOSOVKER "IMAGINATIVE ABSOLUTE"

The article considers the peculiarities of philosophical understanding and definition of the concept of "absolute" in the works of Russian philosopher Y. Golosovker. We suggest a consistent analysis of the original creativity theory of the Russian researcher and the place of the term "imaginative absolute". The theory of creativity is considered as a unique philosophical construct, which is marked by the synthesis of culturological, aesthetic and epistemological orientations of the author. The imaginative absolute appears as a human genius, an instinct that provides the basis for the existence of culture, remaining on the border of human-secular and ideal-value. In addition, the article focuses on the study of the religious nature of the absolute in the views of Golosovker. In particular, a reasonable assumption is made about the non-religious semantics of the absolute concept. Golosovker's views and attitudes to religion are also revealed.

Keywords: imaginative absolute, absolute, the creativity theory, Y. Golosovker.

7. Кирилленко Г. Г., Шевцов Е. В. Краткий философский словарь. Москва : АСТ, 2010. 480 с.

8. Новая философская энциклопедия : в 4 т. / Научно-ред. совет: В. С. Степин, А. А. Гусейнов, Г. Ю. Семигин. Москва : Мысль, 2010. Т. 1 744 с.

9. Релігієзнавчий словник / ред.: А. Колодний, Б. Лобовик. К. : Четверта хвиля, 1996. 392 с.

10. Саралін О. В. Абсолют // Українська Релігієзнавча Енциклопедія. 2015. URL: <https://ure-online.info/encyclopedia/absolyut/>.

11. Сбойчикова М. В. Концептуальная интерпретация природы мифа в рамках теории "Имагинативного абсолюта" Я. Э. Голосовкера // Известия ТПУ. 2013. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/kontseptualnaya-interpretatsiya-prirody-mifa-v-ramkah-teorii-imaginativnogo-absolyuta-ya-e-golosovkera>.

References

1. Blackburn S. The Oxford Dictionary of Philosophy (3 ed.) / Simon Blackburn. – Oxford: Oxford University Press, 2016. – 540 с.
2. Idealism [Електронний ресурс] / Guyer, Rolf-Peter, Paul, Horstmann // The Stanford Encyclopedia of Philosophy. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://plato.stanford.edu/entries/idealism/#FatIdeTweCen>.
3. The Cambridge Dictionary of Philosophy (Edited by Robert Audi) – Cambridge: Cambridge University Press, 2015. – 1161 с. – (Cambridge University Press).
4. Аралов О. "Имагинативная философия" Я. Голосовкера и "Имагинативная метафизика" г. Башляра: две модели философии воображения. – Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Философия, vol. 21, no. 2, 2017, pp. 158-165.
5. Голосовкер Я. Э. Засекреченный секрет: философская проза / Яков Жеммануилович Голосовкер. – Томск: Водолей, 1998. – 224 с.
6. Голосовкер Я. Э. Имагинативный абсолют. / Яков Жеммануилович Голосовкер. – Москва: Академический Проект, 2012. – 318 с. – (Философские технологии).
7. Кирилленко Г. Г., Шевцов Е. В. Краткий философский словарь. – Москва: АСТ, 2010. – 480 с.
8. Новая философская энциклопедия. В четырех томах. / Ин-т философии РАН. Научно-ред. совет: В.С. Степин, А.А. Гусейнов, Г.Ю. Семигин. – Москва: Мысль, 2010. – Т. 1 – 744 с.
9. Релігієзнавчий словник [Text] / НАН України, Ін-т філософії, Від-ня релігієзнавства ; ред.: А. Колодний, Б. Лобовик. – К. : Четверта хвиля, 1996. – 392 с.
10. Саралін О. В. Абсолют / Олександр Васильович Саралін // Українська Релігієзнавча Енциклопедія. – 2015. – URL: <https://ure-online.info/encyclopedia/absolyut/>.
11. Сбойчикова М. В. Концептуальная интерпретация природы мифа в рамках теории "Имагинативного абсолюта" Я. Э. Голосовкера / Мария Владимировна Сбойчикова // Известия ТПУ. – 2013. – URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/kontseptualnaya-interpretatsiya-prirody-mifa-v-ramkah-teorii-imaginativnogo-absolyuta-ya-e-golosovkera>.

Надійшла до редколегії 05.06.22